

Danske fremtidskrigsfortællinger – en overset genre

Af *Niels Dalgaard*

Det gælder for litterære genrer, som det gælder for forfatterskaber og enkeltværker: Nogle kanoniseres og indgår i fremtidens litteraturhistorier og læseplaner, mens andre dyrkes flittigt i samtiden, blot for at forsvinde ud i den glemte litteraturs ingenmandsland efter mindre end en generation. Og så er der en tredje gruppe, en bred litteratur, der sælges og læses og til en vis grad diskuteres i samtidige medier, men som aldrig nogensinde bliver omtalt i litteraturhistoriske sammenhænge, endsige da kanoniseret.

Det er om en sådan glemt litteratur, det følgende handler. Ikke fordi den bugner af litterære mesterværker – det gør den ikke – men fordi den blev læst og diskuteret i sin samtid og derfor bør være en del af den generelle litteraturhistorie. Hvis man vil søge at forstå litteraturens historie og udvikling, kan det ikke nytte at man kun beskæftiger sig med udvalgte enkeltværker, der tiltaler den dannede smag; det store litterære landskab omfatter andet end spredte bjergtoppe.

Den pågældende genre er fortællingen om en krig i den nære fremtid, og det er en genre, der lader sig ret præcist definere og afgrænse i såvel tid som rum.

Genren

I bredeste forstand er en genre en gruppe tekster, der har visse formelle og/eller indholdsmæssige træk tilfælles. Betragter man litteraturen over længere tidsrum, bliver det hurtigt klart, at genrer ustandselig opstår, forandrer sig og forvandles til noget andet. Det er derfor at foretrække at betragte en genre som en *dynamisk* størrelse under stadig udvikling, snarere end en statisk kasse fast forankret i et stift og én gang givet hierarki af kasser.

Denne betragtningsmåde viser sig nyttig i forhold til den foreliggende genre. Der har været beskrivelser af fiktive krige langt tilbage i litteratu-

ren, men de har optrådt i tekster, der har været produceret i andre sammenhænge og/eller med andre intenderede læsere end den genre, der for alvor folder sig ud mellem den præjusk-franske krig og første verdenskrig. På dansk grund kan man f.eks. tænke på Holbergs *Niels Klims underjordiske rejse* (1741), hvor Klims ophold under jordens overflade kulminerer med en serie krige, som Klim fører for at opbygge et imperium. Krigen indgår her i en omfattende diskussion af det vestlige menneskes (manglende) evne til at lære af sine erfaringer, samt af kortsigtethed og egennytte som farlige egenskaber hos en absolut monark. Men bogen *handler* ikke om krig på samme måde som de tekster, der vil blive behandlet i det følgende. Noget tilsvarende gælder Vilhelm Bergsøes kortroman *Erindringer fra en Reise med Flyvefisken »Prometheus«* (1870), der foregår i 1969, og hvis hovedmotiv er en satire over den moderne teknologiske udvikling, men hvor man i forbifarten får at vide, at London år forinden er blevet knust af amerikanske lufttorpedoer i en krig om kontrollen med verdensmarkedet.

Fortællinger om en nært forestående krig er en international genre. Også i verdenslitteraturen kan der findes eksempler på fiktive krige langt tilbage i tiden, men den nye genre får sit gennembrud i 1871 med kortromanen *The Battle of Dorking: Reminiscences of a Volunteer* af den engelske militærmand George T. Chesney (1830-1895). Historien er lagt i munden på en gammel mand, der fortæller sine børnebørn om hvordan det engelske imperium blev knust; samtalen finder sted, kort inden børnebørnene emigrerer til Australien, fordi der ikke er muligheder for vækst, arbejde og lykke i det ruinerede imperium. Årsagen til katastrofen er at England i en lang periode har været for påholdende med militærudgifterne; man har anset flåden for uovervindelig og ment at en forholdsvis lille stående hær, suppleret med frivillige korps (titlens »volunteers«) var tilstrækkelig. Imidlertid går det galt, da tyskerne lokker flåden væk og invaderer landet. Fortælleren var med i det afgørende slag ved Dorking som frivillig, og det fremgår, at man har sparet på disse hjælpekorps' uddannelse og udrustning, så de i den konkrete situation gør mere skade end gavn.

The Battle of Dorking udkom først i *Blackwood's Magazine* maj 1871, og derefter som selvstændig pamflet, der i løbet af en måned solgte mere end 80.000 eksemplarer. Historien, der var tænkt som indlæg i forsvarsdiskussionen blandt den dannede middelklasse, blev pludselig ammunition i en populistisk ophidset debat. Den britiske litteraturforsker I.F. Clarke beskriver i bogen *Voices Prophesying War* hvordan Chesneys for-

tælling gik som en løbeild gennem den engelske befolkning og afstedkom efterligninger, modskrifter og parodier. Den blev også oversat til en række sprog (dog ikke dansk)¹ og stimulerede fremvæksten af tilsvarende skrifter i andre lande.

Chesneys advarende historie voksede ikke frem af ingenting. Europa var præget af konflikter og uro, og ikke mindst Prøjsen havde optrådt stadig mere aggressivt og dominerende, med krige mod Danmark 1864, Østrig 1866 og Frankrig 1870. Særligt krigen mod Frankrig vakte international bekymring, og Prøjsens sejr kom som et chok for de fleste iagttagere, der havde anset Frankrigs militære overlegenhed for så stor, at den ville sikre sejren. Ny taktik og nyt materiel betød imidlertid at Frankrig ikke alene tabte, men at det skete hurtigt og overvældende, og for ligesom at demonstrere, hvem der fremover bestemte, lod kejseren over det nye tyske rige sig udråbe i Versailles den følgende januar.

Det var ikke et perspektiv, der huede ret mange af Europas øvrige befolkninger, og i de følgende år fik Chesneys fortælling mange efterligninger. Med få variationer følger de det samme mønster: Forsvarsviljen mangler, militæret forfalder, den internationale situation forværres, landet invaderes, forsvaret mislykkes, nationen ligger i ruiner.

Udviklinger

Genren er altså ret veldefineret. Men man kan iagttage en udvikling af den, både over tid og når den flyttes fra ét land til et andet. Det er ikke overraskende, at når tyskerne begynder at skrive fremtidskrigsfortællinger af denne type, så er det englænderne (eller franskmændene) som er fjenden, eller at skiftende storpolitiske konstellationer betyder at det er forskellige stormagter der rumler i kulisserne på forskellige tidspunkter i perioden. Således spiller Rusland en større rolle i fortællingerne fra Frankrig (og Danmark) før århundredskiftet end senere. Helt grundlæggende gælder det, at genren forholder sig til det aktuelle og lokale perspektiv på de politiske og militære forhold, og at i takt med at disse forskyder sig, følger fortællingerne med.

Men der sker også andre ændringer, som til dels har at gøre med at genren får en anden funktion end den oprindelig havde.

Fremtidskrigsfortællingen er en undergenre under science fiction, en fortællende litteratur, der betjener sig af en mærkværdiggørelsesteknik

med rod i en videnskabelig verdensopfattelse. »Videnskabelig« skal ikke her forstås som i snæver forstand naturvidenskabelig, for genren kan trække på discipliner som sociologi, historie, psykologi og mange andre. Centralt i en science fiction-tekst er et *novum*, et element der repræsenterer noget nyt og anderledes i forhold til forfatterens og læserens virkelighed.² I fremtidskrigsfortællingerne er det selve krigen der er det centrale *novum*, og det er fremkommet ved ekstrapolation af aktuelle forhold som oplevet af forfatteren. Fremskrivningen i tid er ganske kort – mange af historierne foregår samme år som de udgives, eller året efter – og forankringen i den umiddelbare virkelighed er derfor stærk.

Udviklingen hen gennem perioden betyder imidlertid, at der i mange af historierne også optræder et teknisk-naturvidenskabeligt *novum* i form af et nyt supervåben af en eller anden slags. Det kan være et nyt supersprængstof, en ny slags krigsfartøjer eller et strålevåben. Nova af denne type kan være mere eller mindre forankret i virkeligheden, således hævdes H.G. Wells (1866-1946) at være den første, der beskrev en kampvognskrig i novellen »The Land Ironclads« (1903), mens Arthur Conan Doyle (1859-1930) i årevis pralede af at have beskrevet ubådskrig i »Danger!« (1914). Begge dele blev som bekendt senere virkelighed. Derimod er den bakteriologiske krigsførelse, der optræder første gang i novellen »The Unparalleled Invasion« (1910) af Jack London (1876-1916), endnu ikke kommet til udførelse, om end den er sandsynlig nok.

De tre nævnte eksempler kan ses som seriøse forsøg på at fremskrive samtidige muligheder. Men genren gav også plads for stadig mere fantastiske indslag, således i George Griffiths (1857-1906) internationale bestseller *The Angel of the Revolution* (1893), hvor der optræder både flyvemaskiner og strålevåben, og hvor der ikke blot er tale om krig mellem de velkendte europæiske nationer, men også om en international socialistisk organisation. Griffiths roman er et eksempel på at krigsmotivet breder sig fra militærpolitiske pjecer til en litteratur, der ikke har noget eksplicit politisk formål, men er rettet mod underholdningsmarkedet. Gennemgående er der et sammenfald mellem tendensen til at inddrage nova, hvis forankring i virkeligheden er mindre velfunderede (som derfor virker mere »fantastiske«) og tendensen til at skrive underholdningslitteratur. Sammenfaldet er ikke fuldstændigt, idet det også var muligt at bedrive sensationisme på underholdningsmarkedet uden at inddrage strålevåben eller anden superteknologi. Et af de mest velkendte eksempler er *The Invasion of 1910* (1906) af William le Queux (1864-1927), der blev bragt som føljeton i engelske aviser og fik tilføjet afsnit, der ud-

spillede sig i de forskellige avisers lokalområde. Også i denne sammenhæng var der penge i at lade folk se ind ad egne vinduer.

Parallelt med disse ændringer sker der en ændring i teksternes gennemsnitlige længde og i hvem der skriver dem. De tidligste tekster inden for genren er typisk skrevet af militærpersoner og er ret korte, mens senere eksempler gennemgående er længere og er skrevet af journalister eller endda af forfattere, der også skrev anden skønlitteratur. Hvor den militærpolitisk fokuserede variant ofte blev offentliggjort som pamfletter, blev de længere udgaver – i Danmark som i Europa – bragt som føljetoner i aviserne og udgivet i bogform.

De første danske forsøg i genren

Hverken 1864 eller 1870 gav anledning til danske forsøg i genren. 1864 medførte snarere en defaitistisk stemning, der også afsatte sig hos en hel generation danske forfattere, men da krigen mellem Prøjsen og Frankrig brød ud, var der en stærk revanchistisk holdning i den danske befolkning, som nok kunne have afstedkommet fantasier om et sejrende Frankrig med Danmark som allieret og tilbagelevering af Slesvig-Holsten. Imidlertid er det først i 1880 at den første danske tekst af typen udkommer, den anonyme *Slaget ved Lyngby*. Den var skrevet af senere generalmajor og chef for Københavns væbning P.N. Nieuwenhuis (1842-1924), og den følger i store træk standardmodellen for genren.

Der er ingen tvivl om at Nieuwenhuis har læst *The Battle of Dorking*,³ og at han har forsøgt sig med en lokal variant. Der er heller ingen tvivl om, at han ikke har Chesneys evner som skønlitterær fremstiller. Han bruger et rammefortællingstrick, idet teksten hævder at være et fundet manuskript, udgivet med forord af en »Holger Sørensen«, der tager afstand fra dets alarmistiske holdninger. Bortset fra denne lille ironiske fin- te er teksten temmelig tør, uden de medrivende menneskelige træk, der pryder Chesneys.

Også ved Lyngby er det tyskerne der kommer, men baggrunden er her, at en fransk-russisk alliance har forsøgt at presse Danmark til at opgive neutraliteten, og at dette har gjort det nødvendigt for tyskerne at besætte landet. De foretager landgang flere steder langs Øresundskysten, og Danmark indkasserer det endelige nederlag i et stort landslag.

Slaget ved Lyngby peger på et par af de træk, der hyppigt præger den

danske variant af fremtidskrigsfortællingen. For det første skrives den hyppigt som reaktion på danske politiske forhandlinger om forsvarsforlig, snarere end på konkrete begivenheder ude i den store verden. Dette »nærhedsprincip« gælder Nieuwenhuis' fortælling, for så vidt som hærloven af 1867, der skulle have været revideret 1872/73, nu efter mange trakasserier og udsættelser stod over for sin fornyelse.⁴ Det træder endnu tydeligere i kraft i forbindelse med den bølge af tekster, der kommer i forbindelse med forsvarsforliget 1908 (se nedenfor).

For det andet er den hjemlige forsvarsdebat præget af uenighed om hvorvidt der skal satses på en styrkelse af flåden eller af landstyrkerne. Det er værd at bemærke sig, at hverken i forsvarsdebatten eller i fremtidskrigsfortællingerne forestiller man sig andet end at Danmark blot skal være i stand til at hævde neutraliteten, indtil det kan få hjælp udefra. Uenigheden går primært på hvordan dette kan sikres. Her står Nieuwenhuis klart på landstyrkernes side, og det bliver også det synspunkt der vinder med Estrups insisteren på en befæstning af København. Denne diskussion bliver dog først for alvor synlig i genren i det følgende tiår; umiddelbart fik *Slaget ved Lyngby* ingen efterfølgere på dansk grund, hverken i form af efterligninger eller modskrifter.⁵

Estrup fremlægger de første love om forsvarsanlæg i 1882, og den følgende periode frem til hans afgang 1894 bliver »forsvarssagen« et vigtigt instrument for ham til at splitte oppositionen. Det er imidlertid først hen mod slutningen af hans regeringsperiode, at fremtidskrigsfortællingen igen optræder på den politisk-litterære arena. I første omgang med en kort føljeton med titlen »Landgangen ved Korsør, Flaadens Undergang i Storebælt«, trykt i højredagbladet *Avisen* i 1893, og signeret »En Ven af Marinen«. Her er det en konflikt mellem Frankrig og Tyskland, der blusser op og foranlediger tyskerne til at kræve fri flådepassage i danske farvande. Da Danmark insisterer på at opretholde sit neutralitetsforsvar, angriber tyskerne, og efter flere træfninger knuses den danske flåde så godt som totalt. Heraf kan man lære, at det kan være meget godt med landbefæstninger, men at det også er nødvendigt at bruge penge på søforsvaret.

Mange af fremtidskrigsfortællingerne fremkom anonymt eller pseudonymt, og det er ofte frustrerende umuligt at finde ud af, hvem der egentlig har skrevet dem. I dette tilfælde lader det sig imidlertid gøre, fordi *Avisen* året efter trykker en længere føljeton, *Europa i Flamme*, som i forreklamen (28/11 1894) angives til at være af samme forfatter som »Landgangen ved Korsør« – og da føljetonen udkommer i bogform

1895, er det med forfatternavn på. Forfatteren er Viggo Schiwe (1866-1914), der førte en omtumlet tilværelse som skuespiller, journalist og forsikringsagent, men som var søn af en kontreadmiral i marinen. Schiwe skriver adskillige korte romaner i genren, uden større evne til at forny sig fra gang til gang. De er præget af en fortælle-mæssig stivhed og især en optagethed af statistikker og opgørelser over mandskab og materiel hos de kæmpende magter, der sine steder får dem til at ligne optegnelser til et krigsspil snarere end historier om krige. *Europa i Flamme* følger ligesom »Landgangen ved Korsør« standardmodellen.

Det er imidlertid i samme periode, at vi ser det første danske eksempel på en *modfortælling*, dvs. en fortælling der tager udgangspunkt i genrens standardmodel, men ændrer et eller flere punkter i den og derved når frem til en anden konklusion. I 1895 bragte avisen *København* under mærket R-r en føljeton med titlen *Københavns Belejring i 189**. Også her er det europæiske spændinger – mellem på den ene side Frankrig og Rusland, på den anden Tyskland, Østrig og Italien – der fører til at Danmark kommer i klemme, men med en ny drejning: Det er nemlig befæstningen af København, der gør byen så stærk, at de stridende alliancer ikke kan tillade at den henligger uden kontrol, hvorfor tyskerne angriber den. Den eneste grund til at den ikke bliver udsløttet totalt, er at krigen nede i Europa i mellemtiden har fundet en afslutning. Romanen pointerer gang på gang, hvor skadeligt »fæstningsraseriet« er, og illustrerer bl.a. med kort de snesevis af landsbyer og de store dele af Dyrehaven og Hareskoven, der ifølge de foreliggende planer skal ryddes i krigstilfælde. Der er imidlertid ikke tale om en pacifistisk roman eller en antikrigsroman som sådan. *København* var en venstreavis, og Venstre var i almindelighed ikke mod forsvaret; de var til gengæld mod Københavns befæstning.

Genreblandinger

Selv om der endnu ikke er tale om at genren nyder nogen videre bevågenhed i den offentlige debat, så viser *Københavns Belejring i 189** dog, at det grundlæggende mønster er velkendt. I den følgende periode optræder der flere tekster, der dels varierer standardmodellen med hensyn til de optrædende landes roller, dels kombinerer elementer af fremtidskrigsromanen med elementer fra andre genrer.

Kontinentet i Flammer udkom under pseudonymet »Professor Alex X.« i avisen *Forposten* i 1900. *Forposten* var et eftermiddagsblad startet af det ultra-højreorienterede *Vort Land* og var vinklet mere i retning af »gul presse« og sensationisme end moderbladet. *Kontinentet i Flammer* adskiller sig fra så godt som alle andre danske fremtidskrigsfortællinger fra perioden, ved at det ikke er tyskerne, men englænderne, der besætter Danmark. Den storpolitiske baggrund er tegnet i flere detaljer end normalt i danske værker af denne slags og omfatter også et større geografisk område. Handlingen begynder i 1904, hvor Englands dominans nærmer sig det totale efter at de har besejret både boere og kinesere. De sender en kinesisk hær mod Rusland, der slår igen i Afghanistan, og så ruller bolden. Danmark bliver igen inddraget på grund af sin strategiske beliggenhed, og englænderne går i land i Køge Bugt. Verdenskrigen afgøres uden Danmarks indsats, men betyder en ny verdensorden, hvor mange af Englands kolonier bliver selvstændige, og Danmark bytter visse oversøiske besiddelser for Sønderjylland. Der er også lagt en kærlighedshistorie ind mellem en ung soldat og en sygeplejerske, der heldigt nok viser sig at være datter af en rig købmand – men det er kun et bitema, der er stadig tale om en krigsroman.

Det er også *Forposten*, der i 1901 trykker den anonyme *Den store Revolution 1904*. Her er der pillet så stærkt ved standardmodellen, at man kan diskutere om teksten overhovedet stadig hører til genren. Imidlertid har den så mange af de øvrige træk tilfælles med den egentlige fremtidskrigsroman, at den bør nævnes her. Krigen er i denne fortælling udskiftet med en borgerkrig, og Tysklands eneste rolle er som forurologende eksempel, idet kejseren er blevet myrdet og socialdemokratiet står stærkt. Herhjemme vinder socialdemokratiet over fjenden, der er venstrereformpartiet, hvilket får konseilspræsident Hørup til at lave en provisorisk lov mod foreningsfriheden. Socialdemokratiet indgår via Højre en hemmelig aftale med storkapitalen, der skal sikre mod en lockout. Moralen synes at være, at uanset hvor meget man (Hørup, socialdemokraterne) tidligere har været mod Højres diktatur, har magten sin egen indbyggede logik. Indgrebene fører imidlertid til etableringen af en revolutionær opposition, der demonstrerer på Fælled, hvilket igen fører til en konfrontation med politiet og lockoutens iværksættelse. Borgerkrigen bliver total med kampe i gaderne og forsvaret af Amalienborg lagt i hænderne på Prins Valdemar og »Pressens Frikorps«. Situationen bringes først under kontrol, da regeringen henter militær ind fra resten af landet og får nedkæmpet de sidste anarkister i Nørrebro rabarberkvarter. Epi-

soden fører til parlamentets afskaffelse, og ministre der vælges direkte af folket for ét år ad gangen. Der indføres også sociale forbedringer, der sikrer ro et stykke tid fremover.

Et tredje eksempel på genrens forvandlinger i kombination med andre motiver, er romanen *Frøken Torpedo*, der blev bragt i *Middagsposten* 13/8 1904-8/10 1905. Der kom ikke altid et afsnit i hver dags avis, og flere gange var der ret store pauser, der kunne tyde på, at den blev skrevet undervejs. Forfatteren er angivet som Knud Bryde, et navn det ikke har været muligt at finde yderligere oplysninger om. *Frøken Torpedo* er en kombination af fremtidskrigsromanen og københavnnerromanen. Ved »københavnnerroman« forstår oftest en roman der foregår i København,⁶ men i al fald i periodens avislitteratur er der lige så ofte tale om en roman om *københavnere*, altså velkendte typer eller enkeltpersoner fra det lokale miljø. Det er ikke sjældent, at en avisføljeton annonceres med oplysninger om at man vil kunne glæde sig over gengivelse af mange kendte ansigter eller lignende. Det er svært for en senere iagttagere at identificere eventuelle specifikke modeller, men typerne – den velbeslåede håndværksmester, studenten, gadedrengen osv. – har sikkert vakt lykke i underholdningsromaner, hvis primære publikum selv var en del af miljøet, et miljø der måske endda følte som truet af byens voldsomme ekspansion og overgang fra lilleby til metropol.

I *Frøken Torpedo* er titelpersonen Ellen, den dejlige datter af en rig tømmergrosserer, og hovedhandlingen drejer sig om hendes splittelse mellem to bejlere, en romantisk anlagt ingeniør Holm og en kynisk jurist og spekulant Lebrun. Mange sider går med besøg, samtaler og køreture langs Strandvejen. Men den internationale situation trænger sig på i form af en konflikt mellem England på den ene side og et forbund mellem Tyskland, Frankrig og Rusland på den anden. Lebrun, der er havnet i pengevanskeligheder, har ladet sig afpresse til at spionere for tyskerne, og da krigen bryder ud, indkaldes både han, Holm og Ellens bror (det er ham, der under et besøg lader hende styre en torpedobåd og sænke et tysk krigsskib, hvilket giver hende hendes tilnavn). Alle de rigtige par får hinanden, Lebrun dør, Tysklands og Ruslands flåder udslettes, og Frankrig indgår separatfred med England. Det er let at se, hvem det danske publikum opfatter som en trussel, og hvem de gerne ser styrket. Men samtidig er *Frøken Torpedo* den første danske fremtidskrigsroman, der også inddrager teknologisk-naturvidenskabelige nova. Først i form af en forbedret motor, opfundet af Thomas Edison, der er med til at ruinere Lebrun, hvis formue baserer sig på et (stjålet) vindmøllepatent. Dernæst i

form af et strålevåben, opfundet af en dansker, der kan få fjendtlige skibe til at eksplodere på afstand.

Både Edison og strålevåben optræder i periodens internationale litteratur. Edison var ikonet for den moderne teknologi, der byggede på opfindsomhed. Han blev bl.a. helten i adskillige amerikanske *dime novels*, og da en amerikansk avis var utilfreds med slutningen på H.G. Wells *War of the Worlds* (1898) som den havde bragt som føljeton, lod den en lokal forfatter skrive en fortsættelse, hvor Edison tager til Mars og banker marsboerne godt og grundigt. I *Frøken Torpedo* spiller han en mere beskeden rolle, mens strålevåbenet tillægges en dansk ingeniør. Det når at bevise sin duelighed ved at udslette et tysk krigsskib med 700 ombord, men opfinderen omkommer samtidig, og våbenet nævnes ikke yderligere i historien. Det kan skyldes, at dets fortsatte eksistens ville åbne for alt for mange muligheder: En overlegen dansk flåde kunne tænkes at slå alle andre, og det ville nok overskride grænsen for troværdigheden i selv en roman som denne. Dermed følger *Frøken Torpedo* iøvrigt et mønster, der bliver meget udbredt i den mere trivielle del af science fiction-litteraturen i de følgende årtier, herhjemme især udfoldet i de såkaldte »kulørte hæfter« fra 1908 og frem. Her er fortællingens novum ofte opstået som resultatet af en videnskabsmands arbejde, enten en »god« videnskabsmand, der ikke kan overskue resultatet af sine handlinger, eller en »gal« videnskabsmand, der ønsker at bemægtige sig verdensherredømmet. I begge tilfælde må novummet destrueres fuldstændigt ved fortællingens slutning. I *Frøken Torpedo* er det værd at bemærke sig, at det ikke er Edisons motor, der forsvinder; det er utænkeligt at antyde at det berømte geni skulle lave noget farligt eller forkert.

Omkring forsvarsforliget 1908

I 1902 blev der nedsat et udvalg, der skulle forberede en ny forsvarsordning. Det afgav betænkning, præget af flere mindretalsudtalelser, i 1908. I den forbindelse blev forsvarsdebatten stærkt ophedet, og der udkom mange pjecer med politiske indlæg. Der udkom også en række fremtidskrigsfortællinger, der dels var vokset til egentlige (korte) romaner, dels udkom i bogform – og som solgte i store oplag og satte præg på debatten. Årene 1907-09 repræsenterer genrens kulmination, i det mindste

i dens klassiske form, og den når en udbredelse, hvor den kan anses for så kendt, at der kan skrives parodier på den.

I 1907 udsendte pseudonymet »Kaptajn Nemo« (hentet fra Jules Vernes højteknologiske pirat i *En verdensomsejling under havet*) romanen *Mod Verdensfreden gennem Krigen 1910*. Her står konflikten som så ofte før mellem England og Frankrig på den ene side og Tyskland på den anden, men i modsætning til hvad der sker i flertallet af disse romaner, lykkes det ikke tyskerne at rende Danmark over ende. I kraft af et nordisk neutralitetsforbund nedkæmpes såvel den engelske som den tyske flåde, og tyskerne må også opgive at bevæge sig over land op gennem Jylland (ingen af de krigsførende parter synes synderligt interesserede i København, hvilket muligvis kunne pege på en jysk forfatter). Norden kommer til at stå så stærkt, at det kan fungere som fredsmægler, og forhandlinger i Haag varsler ved romanens slutning en ny, fredelig verdensorden.

Sådanne utopiske visioner lå ikke for hovedparten af de aktive forfattere i denne periode. Det værk af slagsen, der fik mest omtale, og som der oftest blev refereret til af lederskribenter og politiske iagttagere, var *Dommens Dag*, der udkom anonymt, men var skrevet af Karl Larsen (1860-1931), og af samme grund er den eneste fremtidskrigsfortælling der ikke er gået helt i glemmebogen. Den udkom 23. maj 1908, og nåede det 12. oplag i slutningen af august. Dens position i samtidens debat er det nærmeste danske modsvar på den position, *The Battle of Dorking* havde haft i den britiske debat godt 35 år tidligere.

Larsen, der havde hentet viden om de militære forhold og assistance til beskrivelsen af bl.a. besættelsen af Kastellet hos V. Dalhoff-Nielsen, bruger et skønlitterært kneb, der er i familie med Chesneys, men alligevel adskiller sig fra det. Han fortæller historien om et folk, der er blevet slapt og pacifistisk og som har gjort sig selv til et nemt bytte for tyskerne under en stormagtskonflikt. Men han fortæller også, i en række pointerede optrin, hvordan en gammel kaptajn forsøger at råbe sin samtid op, blot for at blive gjort til grin af socialdemokrater, kvindesagsfolk og andre uforstående. Fokus på hovedpersonen bliver stærkere hen gennem bogen, og da besættelsen endelig er en realitet, afspejles den i hans personlige følelse af det totale nederlag, som fører til at han dør af fortvivlelse. *Dommens Dag* kobler således det store og det små på en måde, som kun i ringe grad er tilfældet i den danske variant af genren i øvrigt.

Den debat, som bogen affødte, var forudsigelig, for så vidt mediernes holdning til bogen var bestemt af deres holdning til forsvarssagen. Talri-

ge omtaler af bogen har supplerende udtalelser fra militærfolk, der adspurgte mener, at det nok kunne gå som bogen skildrer, hvis der ikke bruges flere penge på militæret. I *Militært Tidsskrift*, der ellers ikke giver sig af med at anmelde skønlitteratur, lyder tilsvarende toner fra ritmester O. Moltke. Indlæg fra debattens anden fløj afviser gennemgående bogen som et agitationsskrift (hvad det jo også er), men påpeger desuden et forhold, som flere højrefløjskommentatorer også bemærker: Den største fejl ved en bog af denne type er, at den anser Danmark for at være krigens mål i sig selv. I en stor artikel i *Politiken* anbefaler den anonyme skribent derfor at man i stedet læser udenlandske eksempler på genren, i hvilke Danmark overhovedet ingen betydning har.

Bogen indgår altså primært i en *politisk* diskussion, men dens store udbredelse betyder også at den bliver forsøgt anskuet fra en æstetisk vinkel. I det radikale tidsskrift *Det ny Aarhundrede* placerede Poul Levin *Dommens Dag* mellem ikke alene forskellige genrer, men også forskellige diskurser, skønlitterære og faglitterære blandet ind i hinanden. Han pegede på det, der både er genrens svaghed og styrke i forhold til kritik og debat:

Medens en virkelig Skildring af et Felttog og en Bys Belejring kræver ikke blot et stort Arbejde af Forfatteren men ogsaa af Læseren, har Forfatteren af »Dommens Dag« valgt en Form, der inogensomhelst Fordringer stiller til nogen af Parterne. Tilsyneladende er hans Bog nemlig et Digtværk, men hvis man kommer med Fordringer om dybtgaaende Menneskeskildring eller Situationer, i hvilke Idéen udvikles ved poetiske Hjælpemidler, da mødes man i Stedet for dette af den hæsblæsende og overfladiske Lidenskab, der kendetegner den øjeblikkelige Agitation paa et Møde eller i en for Lejligheden skrevet Pièce. Som Digtværk er Bogen da saa let at gaa til som f. Eks »Gøngehøvdingen«, og samtidig har den givet Afkald paa det faglige Skrifs tunge Ballast af for og imod. Der er derved opstaaet en vindig Mellemting mellem Novelle og Flyveskrift, som er ret ny herhjemme, og som saalænge den har Nyhedens Interesse vil være vis paa at vække Sensation (p. 758).

Levin mener at værkets militære dokumentation mangler i en grad så man ikke kan diskutere det sagligt, og vælger derfor at undersøge det æstetisk. Han kritiserer forfatteren for klichépræget fremstilling af prøjsiske soldater gennem gengivelse af et snerrende sprog, i stedet for at søge at give en indsigt i »disse Menneskers Sjæleliv« (p. 760). Som an-

vendelige kilder peges på adskillige tyske generalers erindringer. På samme måde anklages forfatteren for overfladiskhed og sjusk i skildringen af den københavnske folkestemning under begivenhederne. Da værket nu er så mangelfuldt med hensyn til menneskeskildring og virkelighedsgengivelse, og da propagandaen fremhæver det som lødig kunst, så skades både forfatterne og litteraturen (p. 763).

Den anonyme forfatter replicerede – med nogen ret – i et indlæg i *Vort Land*, at impressionistiske byskildringer eller psykologi ville være malplaceret i en bog som *Dommens Dag*. Med andre ord stiller genren sine egne krav til formen og til prioriteringen af de enkelte elementer i fremstillingen, og hvis resultatet ikke lever op til den etablerede norm for psykologiske romaner, er det måske fordi denne norm ikke kan anvendes forskelsløst på al litteratur. Denne konfrontation mellem forskellige opfattelser af hvad »litteratur« kan være, minder i forbløffende grad om tilsvarende uenigheder mellem nutidens science fiction-forfattere og kritikere, der kun anerkender psykologisk realisme som litteratur.⁷

Tilmed blev det tydeligt, at der var mere tilløb til traditionel psykologi i *Dommens Dag* end generelt i genren, da Viggo Schiwe udsendte *Lynet* lige i hælene på Larsens bog.⁸ Ærindet er det samme, men Schiwe har ikke forbedret sig som forfatter siden *Europa i Flamme*. Hans tekst vrimler med data i form af lister over mandskab og materiel og redegørelser for placering og opmarching. De er der naturligvis for at gøre bogen troværdig i forhold til en militær debat, men de er så dårligt integreret i teksten, at dens karakter af fortælling på det nærmeste undergraves. Bedre bliver det ikke af, at han beretter episodisk og uden den brug af fokuspersion, der giver *Dommens Dag* visse medrivende kvaliteter. Schiwes bog slutter med et tillæg, der helt uden fiktion giver et forslag til hvordan det danske militær efter hans mening bør indrettes.

Postyret om Larsens og Schiwes bøger i sommeren 1908 betyder at genren bliver så kendt for det brede danske publikum, at man kan parodiere den og samtidig satirisere over militærliderligheden. Det sker i den forholdsvis nystartede avis *Ekstra Bladet*, hvor man den gang havde et godt øje til militaristerne. Både *Dommens Dag* og *Lynet* var blevet anmeldt stærkt kritisk af »Claus Hoff« (chefredaktøren Frejlif Olsen, 1868-1936), og det er også Hoff, der indleder føljetonen, den »militære fremtidsroman« *Skypumpen*, angiveligt skrevet af bladets militærpolitiske medarbejder, »Kaptajn P. Magnus«. I virkeligheden var der tale om Julius Magnussen (1882-1940), der i perioden var bladets mest produktive skribent ved siden af Frejlif Olsen.

Det er især *Lynet* man gør sig lystig over, idet man stedvist følger enkeltscener ret nært, samtidig med at man travestere dem. Således beskriver Schiwe den tyske kommandants besøg på Amalienborg i forbindelse med besættelsen; hos kaptajn Magnus er det selve kejseren, der får en sludder med monarken i morgenkåbe og tøfler. Men den danske konge lader sig ikke true; takket være et voldsomt opsving i forsvarsviljen ved han at landet er uindtageligt, uanset hvor stor en militærmagt kejseren agter at sætte ind. Ved samme lejlighed bliver de tyske soldater bortvist fra slotspladsen af en almindelig gadebetjent, hvilket lader sig gøre i kraft af den tyske overdrevne respekt for autoriteter.

Skypumpen vrimler med spark til kendte figurer i samtiden, fra værten i Scala til selveste Johannes V. Jensen. Sidstnævnte deltager ivrigt i forsvaret sammen med en række kolleger fra den nationale højrefløj:

Paa Fluepapiret laa det frivillige Korps, som var under Ledelse af Forfatteren Johannes V. Jensen. Det bestod af Forfattere og Digtere, som var blevne kasserede på Sessionen, men som nu i Begejstring sluttede sig til Jensen. Man saa i Uniform Digtere som Simon Koch, Harald Ditlev Nielsen, Harry Søberg, Anders W. Holm, Ludvig Holstein, L. C. Nielsen, Valdemar Rørdam og Stellan Rye.

Til Jensens Korps sluttede sig yderligere Fru Olga Haugner i Garderuniform, Fru Charlotte Harboe og Kirsten Langkilde med Dragonhjælm og stramme Bukser.

Det var et frygtindgydende Korps, og Fjenden kunde vente sig en ordentlig Forskrækkelse, naar den saa Johannes V. Jensen, væbnet til Tænderne: med et stort vægtigt Bagladegevær, to Cowboy-pistoler i Bæltet, en afrikansk Flitsbue over Skulderen og en Indianer-tomahawk i Haanden. Han indbød et frygteligt og vildt Skue (29/6).

Senere optræder bl.a. også Herman Bang, som hørte til Magnussens yndlingsofre.

Skypumpen understreger sin karakter af parodi ved at vende *Lynets* grundlæggende metafor på hovedet. Hos Schiwe er lynet det lammende slag, der rammer et uforberedt land. Hos kaptajn Magnus er skypumpen den danske magt, der ikke lader sig standse og som i en sand blodrus først slår tyske og engelske invasionshære hjem (uden at nogen danske soldater kommer til skade – til stor frustration for Valdemar Rørdam, der i sin fædrelandsromantiske iver ihærdigt prøver på at blive såret), derefter invaderer de to lande og tager regenterne til fange.

Nye våben, nye krige, nye målgrupper

Forliget i 1908 gjorde fremtidskrigsfortællingen synlig som genre i offentligheden. I den følgende periode frem til krigen forsøger adskillige forfattere sig med genren, både i direkte forlængelse af forsvarspropagandaen og med drejning hen mod det sensationalistiske og underholdningsprægede.

Viggo Schiwe følger *Lynets* salgssucces op året efter med *Provinz Nordmark*, der som det eneste af hans værker benytter traditionelle skønlitterære virkemidler. Baggrunden er den klassiske, en europæisk krig i den nære fremtid (her 1910) og Tysklands besættelse af landet. Men historien fortælles med en ung sømand som synsvinkelperson, der har været væk mens det hele skete, og som nu vender hjem til et Danmark, der er indlemmet i det tyske rige under betegnelsen »Provinz Nordmark« – idet Færøerne og Grønland er gået til England, Island er blevet selvstændigt, Bornholm er svensk, og englænderne har overtaget Vendsyssel. Schiwe er ikke bleg for at smøre tykt på med sentimental nationalisme: Da den unge mand til sidst arresteres for at have flaget med det forbudte Dannebrog, synker hans gamle mor grædende sammen.

Militærmanden P.W. Madsen (1875-1934) afstår fra sentimentaliteten i den anonymt udsendte *Men Danmark skal staa* – samme år. Også den følger den klassiske formel, men i modsætning til hvad der sker hos Schiwe og andre, holder danskerne ud mod tyskerne, indtil England får tid til at undsætte landet og derved sikre sig adgang til Østersøen. Handlingen forløber således i overensstemmelse med hvad man officielt forestiller sig, men mange års besparelser på forsvaret betyder, at opgaven er langt farligere og mere bekostelig end den ellers ville have været. Trods den alternative slutning bekræfter romanen således reglen om, at man ikke finder militærfolk, der anbefaler besparelser på forsvaret.

Genren breder sig også til børnebogslitteraturen, først og fremmest i *Svend Spejder* (1911) af Walter Christmas (1861-1924), især kendt for *Peder Most*-bøgerne. *Svend Spejder* blev (ifølge forordet til 2. udgaven fra 1922) skrevet på opfordring af Aage Westenholz og er først og fremmest et propagandaskrift for spejderbevægelsen. Men den argumenterer for det nyttige og vigtige ved at være spejder ud fra Baden Powells oprindelige opfattelse, nemlig at det er en måde at nyttiggøre børn i krig. Handlingen er henlagt til det idylliske Sydfyn, hvor skovfogedsønnen Svend er en naturlig leder for det lokale spejderkorps. Det meste af bogen går med at de afslører en krybskytte, men den sidste tredjedel er en

fremtidskrigsfortælling i klassisk stil, hvor Tyskland invaderer det neutrale Danmark – og slås tilbage takket være de frivillige skyttekorps og de krigstrænede spejdere.

Det er også i denne periode, at forskellige teknologiske nova begynder at præge genren, i takt med at ikke-militærfolk forsøger sig med den. Forfatteren til »Angrebet paa København 8. Juli 1918 skildret af et Øjenvidne« (1909) er desværre anonym. Den udkom i månedsbladet *Hjemmets Noveller*, der intet havde med ugebladet *Hjemmet* at gøre, men som var et af de tidligste forsøg herhjemme på et blandet skønlitterært magasin efter britisk forbillede. At novellen er skrevet af en dansker, er der dog ikke tvivl om. Der gøres således en del ud af Albertis fald og den politiske optimisme det har medført. Forfatteren lader diskussionen af militærets og de bevilligende myndigheders teknologiske konservatisme spejle sig i hovedpersonens tragiske skæbne. Han er militærmand, men er blevet invalideret efter at en hest er væltet ned over ham under en parade. Han bruger sin pensionisttilværelse til at forsøge at få militæret til at investere i styrbare balloner, men ingen hører på ham og alle anser ham for en særling – lige indtil tyskerne angriber i luftskibe og smider bomber med et nyt superstærkt sprængstof ned over København. Ved hjælp af en gammel observationsballon lykkes det at slå angrebet tilbage, men kun fordi vor helt har holdt sig ajour med ballonsejlads. Han er billedet på den nødvendige fornyelse af krigsteknologien, holdt nede af fortidens forældede metoder (hestene), således som det siges, at generaler og militærstrateger altid udkæmper den foregående krig.

Også Vilhelm Hansen (1874-1947) beskæftiger sig med flyvning i *Det fjerde Vaaben* (1913), men her er der tale om maskiner tungere end luften, og en skummel intrige mellem den danske opfinder og hans tyske kæreste, der spionerer til fordel for fjenden. Handlingen er præget af spændingsromanen, tilføjet et stænk romantisk tragedie, da den nye superflyvemaskine med hovedpersonerne ombord til sidst sprænges i luften.

Harald Raages (1883-1951) bidrag til genren er *Delfinen – Syner fra vor næste Krig* (1912), som foregår 1915, og hvor det teknologiske novum er en topmoderne undervandsbåd. Der er tale om en omvendelseshistorie, for hovedpersonen, en ung flådeofficer, er pacifist. Det får hans kæreste til at foragte ham, selv om hans holdning mest skyldes opgivelse over at den socialdemokratiske regering alligevel vil opgive enhver konfrontation på forhånd. Da tyskerne angriber senere på året, har landet imidlertid fået en ny regering, og den unge helt kan som chef for den hy-

permoderne undervandsbåd »Delfinen« hjælpe med til at slå fjenden på flugt. Naturligvis har han også derved vist sig som en rigtig mand, så hans kæreste nu gerne vil giftes. Propagandaen har her en helt specifik adresse, nemlig det socialdemokrati, der dengang vitterligt var imod oprustning.

Man kan i disse tekster ane to forskellige roller for det teknologiske novum. Flyet i *Det fjerde Vaaben* og undervandsbåden i *Delfinen* er fremskrivninger af teknologier, der optog samtiden, og som der i perioden foregik et stort udviklingsarbejde med. Den danske flåde brugte således allerede undervandsbåde, hvilket der iøvrigt også bliver gjort grundigt grin med i *Skypumpen*. Disse nova kan således siges at være ret solidt forankret i den samtidige virkelighed. Det samme gælder flyvningen i »Angrebet paa København«, hvor tyskernes udviklede flyveteknologi er den forældede danske langt overlegen; og der er ikke noget besynderligt i at begge parter bruger balloner på en tid, hvor striden mellem »lettere-end-luften« og »tungere-end-luften« inden for flyvningen endnu langtfra var afgjort. Derimod er den »Radiumglycerin-Faldmine«, der bliver smidt fra tyskernes balloner, mere »fantastisk« og mindre »realistisk«. Ganske vist eksperimenteredes der i samtiden med nye sprængstoffer, men ingen med teknisk indsigt forestillede sig et stof som det nævnte. Det optræder først og fremmest for at den almindelige læser skal få en oplevelse af noget fantastisk (i betydningen noget der tager vejret fra én), og det er ganske typisk at det er radium der nævnes i den forbindelse. Det optræder hyppigt som *deus ex machina* i samtidens science fiction. At dets funktion her primært er hvad man kunne kalde atmosfæreskabende, ses også af at historien ville have fungeret lige så godt med mere konventionelt sprængstof.

Da det blev alvor

Danmark blev som bekendt ikke besat under første verdenskrig, og dermed blev alarmisternes skrækvisioner punkteret. Til gengæld blev meldingerne fra krigsskuepladserne mere og mere ubehagelige efterhånden som tiden gik. Det afspejler sig i de danske fremtidskrigsfortællinger, hvor man kan spore en stærk tendens til at håbe på et nyt teknologisk tigerspring, der skal give den ene af parterne – eller en udenforstående aktør – det afgørende overtag, så myrderierne kan standses. Mest umiddel-

bart naivt sker dette i novellen »Manden, der ordnede Krigen!« (1916) af Harald Tandrup (1874-1964). Her er redningen det private initiativ i form af en amerikansk flyfabrikant, der konstruerer et fly der bruger luft i stedet for benzin. Han kidnapper den tyske kejser, den russiske zar og den engelske konge og tvinger dem til at forhandle sig frem til fred. Naiviteten kommer altså ikke blot til udtryk ved anvendelsen af et temmeligt fantastisk novum som universalløsning, men også i troen på at krigen udelukkende bestemtes af de tre overhoveders personlige luner.

Det er også et nyt superfly, der er det centrale novum i *Den flyvende Død* (1917) af Maria Behrens (1883-1948). Ligesom i Vilhelm Hansens *Det fjerde Vaaben* bliver den nye opfindelse centrum i en spionintrige, men inden flyet til sidst ødelægges og novummet dermed neutraliseres, er opfinderne brudt ind på et medicinsk forskningsinstitut i Stockholm og har hentet sygdomsbakterier til bakteriologisk krigsførelse. Det er første gang, denne mulighed luftes i et dansk værk, men i modsætning til hvad der var tilfældet i Jack Londons omtalte »The Unparalleled Invasion«, bliver det altså ved tilløbet.

Den anonyme forfatter til *Republikken Danmark* (1917) henlægger handlingen til 1938-39 og et Danmark, der siden verdenskrigens ophør har været under tysk overherredømme. Her er det mirakuløse novum et nyt grundstof, der kaldes Bornium fordi det findes på Bornholm, og som kan bruges i et nyt superstærkt sprængstof. En gruppe modstandsfolk bruger det til at lave særligt stærke geværkugler, og så går det slag i slag med at befrie landet. Herefter går det imidlertid galt. Ingeniør Parker, der har udviklet sprængstoffet, ser bekymret til, mens den øvrige gruppe, der især består af erhvervsfolk, under ledelse af den unge hr. Bang begynder på at underlægge sig hele Europa. Det ender galt, og Bang mister tilmed sin kæreste. Ingeniøren er den etiske, der til sidst ødelægger sprængstoffabrikken, hvorved freden genoprettes. Her er altså en klar opfattelse af at en stærk krigsteknologi ikke er løsningen i sig selv, og at det er menneskelig svaghed og magtbegær, der i sidste ende skaber ulykkerne. Dermed er supervåbnet som løsning afskrevet eller i hvert fald relativiseret.

Tilbage står den lidt atypiske *Oceanets Hemmelighed* (1916) af Erik Hansen (1874-1936). Hansen, der var journalist og redaktør, skrev en række bøger af mere eller mindre fantastisk art. Den foreliggende bærer undertitlen »Roman om en Verdensfare« og beskriver opdagelsen af en naturhavn ved en atol i Stillehavet, hvor japanerne i al hemmelighed er i gang med at bygge en krigsflåde med bl.a. kemiske og bakteriologiske våben. Dermed kobler Hansen sig som den eneste danske forfatter inden

for denne genre på idéen om »den gule fare«. Betegnelsen stammer fra romanen *The Yellow Danger* (1898) af den britiske forfatter M.P. Shiel (1865-1947) og dækker en racistisk-paranoid forestilling om at japanere og/eller kinesere planlægger at overtage den hvide mands verden.⁹ Der var ikke den store grobund for lige netop denne frygt i Danmark, hvor man hellere afreagerede på mere lokale mindretalsgrupper.

En æras afslutning

Litteratur skrives måske altid oven på litteratur, men valget af emner og måden de behandles på afspejler også altid forfatterens og læsernes virkelighed. Den præjssisk-franske krig blev et chok for de europæiske landes befolkninger og skabte grobund for fremtidskrigsfortællingen som den er beskrevet her. På samme måde blev virkelighedens første verdenskrig et chok – dels for de mange, der havde anset en europæisk krig for umulig, dels for alle andre, der ikke havde kunnet forestille sig, hvor længe den ville vare, og hvor meningsløst et slagteri skyttegravskrigen ville udvikle sig til.

Dette chok afsatte sig som bekendt på mange måder i kulturen. For fremtidskrigsromanens vedkommende kan man sige, at den mistede et vist element af uskyld. Ligeegyldig hvor blodige slag forfatterne forestillede sig før krigen brød ud i virkeligheden, var de altid overskuelige og af begrænset varighed. Det var ikke kun de engelske soldater, der i efteråret 1914 troede, de ville være hjemme igen før jul. Tanken om en krig der trak ud i årevis lå de fleste fjernt.

I mellemkrigstiden skrives der enkelte fremtidskrigsromaner af den type, der er præsenteret her, men de er forsvindende få. Krigen optræder fortsat i litteraturen, men nu i en anden rolle. Torry Gredsteds (1885-1945) *I den Ilte Time* (1919) forholder sig således ikke til selve krigen, men til et af de første af fredens problemer. Bogen handler om et statskup, hvor en sammensværgelse af unge akademikere kidnapper regeringen og henvender sig til kongen for at trumfe »folkets vilje« igennem. Selv om Gredsted bruger navneforklædninger kendt fra satirer og allegorier – landet hedder Nordland, kongen er Henrik den 19. og møntfoden er Dukat – så står det ganske klart, at det er sønderjyllandsspørgsmålet, det drejer sig om. Dermed peger bogen væk fra den egentlige fremtidskrigsfortælling og frem mod periodens totalitære utopier om afskaffelse af

parlamentarismen og koncentration af magten hos kongen (og erhvervslederne).

Et andet eksempel på den nys overståede krigs effekt er romanen *Spartanerne* (1919) af Emil Bønnelycke (1893-1953). Her kontrasteres den moderne udsigtsløse skyttegravskrig med en ung spartaners deltagelse i et slag i det gamle Grækenland. Den ene af bogens tre handlingstråde beskriver en situation, hvor Danmark er aktivt med i krigen, og romanen læner sig derved tildels op ad den senere udbredte genre *alternate history* (i historikerkredse kendt som kontrafaktisk historieskrivning). Bogen afviser enhver futuristisk begejstring for moderne krig.

Internationalt går udviklingen i mellemkrigstidens Europa i retning af dystopiske romaner som *Brave New World* (1932) af Aldous Huxley (1894-1963) eller undergangsvisioner som den i samtiden uhyre populære *Deluge* (1929) af Sydney Fowler Wright (1874-1965). Anden verdenskrig i almindelighed og Hiroshima i særdeleshed trækker atter genren i ny retning: Nu kan en potentiel krig meget vel betyde menneskehedens undergang, og helt nye mekanismer er på spil. Fremtidskrigene smelter sammen med dommedagsvisionerne.

Sammenlignet med senere tiders atomkrigsrædsler og historier om få overlevendes kamp for livet efter en verdensomspændende krig, kan de her behandlede fremtidskrigsfortællinger virke tamme. Men de er, som så megen anden litteratur, skrevet som en refleksion af deres samtid og ud fra et ønske om at påvirke den. Både af den samtidige debat i aviser og tidsskrifter og af værkerne selv fremgår det, at de danske udøvere af genren kendte talrige internationale forbilleder fra Chesney og frem. Såvel de militærpolitiske engagerede som de kommercielt interesserede danske forfattere tog det de kunne bruge fra den europæiske fremtidskrigsfortælling og anvendte det i en specifik dansk sammenhæng. Dermed gjorde de genren til en del af den danske litteratur, og derfor fortjener den opmærksomhed fra danske litteraturhistorikere.

Litteratur

Danske fremtidskrigsfortællinger

Anon.: »Angrebet paa København 8. Juli 1918 skildret af et Øjenvidne« i *Hjemmets Noveller* nr. 4, januar 1909.

Anon.: *Republikken Danmark – En Fremtidsfantasi*, Steen Hasselbalchs Forlag 1917.

- Anon.: *Den store Revolution 1904 i Forposten* 7/5-19/6 1901.
- Anon. [Karl Larsen]: *Dommens Dag*, H. Hagerup 1908.
- Anon. [P.W. Madsen]: *Men Danmark skal staa –*, E. Jespersens Forlag 1909.
- Anon. [P.N. Nieuwenhuis]: *Slaget ved Lyngby. Et fundet Manuskript*, Gyldendal 1880.
- Anon. [Viggo Schiwe]: *Lynet*, Axel Andersens Forlag 1908.
- Anon. [Viggo Schiwe]: *Provinz Nordmark*, E. Jespersens Forlag 1909.
- Behrens, Maria: *Den flyvende Død. En Fortælling fra Verdenskrigens Dage*, Steen Hasselbalchs Forlag 1917.
- Bryde, Knud: *Frøken Torpedo i Middagsposten* 13/8 1904-8/10 1905.
- Christmas, Walter: *Svend Spejder*, Miloske Boghandels Forlag 1911. 2. udgave Gyldendal 1922.
- Hansen, Erik: *Oceanets Hemmelighed. Roman om en Verdensfare*, E. Jespersens Forlag 1916.
- Hansen, Vilhelm: *Det fjerde Vaaben. Fremtids-Roman*, Albert Bayers Forlag 1913.
- Magnus, Kaptajn Peter [Julius Magnussen]: *Skypumpen i Ekstra Bladet* 26/6-8/7 1908.
- Nemo, Kaptajn: *Mod Verdensfreden gennem Krigen 1910*, E. Jespersens Forlag 1907.
- R-r: *Københavns Belejring i 189**, i *København* 10/7-1/8 1895.
- Raage, Harald: *Delfinen – Syner fra vor næste Krig*, Dansk Litterært Forlag 1912.
- Schiwe, Viggo: *Europa i Flamme*, anonym føljeton i *Avisen* 29/11-14/12 1894; i bogform med forfatternavn fra Laurits Eibys Forlag 1895.
- Tandrup, Harald: »Manden, der ordnede Krigen!« i *Verden og Vi* nr. 14, 7/4 1916.
- Ven af Marinen, En [Viggo Schiwe]: »Landgangen ved Korsør, Flaadens Undergang i Storebælt« i *Avisen* 22/7-25/7 1893.
- X., Professor Alex: *Kontinentet i Flamme i Forposten* 28/6-5/8 1900.

Anden omtalt skønlitteratur

- Anon. [Torry Gredsted]: *I den 11te Time – og Landet vaagnede og var uden Regering*, Steen Hasselbalchs Forlag u.å. [1919].
- Bergsøe, Vilhelm: »Erindringer fra en Reise med Flyvefisken »Prometheus«« i *Illustreret Tidende* 9/1-23/1 1870. Genudgivet med noter, kommentarer og variantapparat ved Niels Dalgaard, Science Fiction Cirklen 1996 (Cirkel Serien 44).
- Bønnelycke, Emil: *Spartanerne*, J.L. Lybeckers Forlag 1919.
- Chesney, George T.: *The Battle of Dorking: Reminiscences of a Volunteer* (1871). På dansk som »Slaget ved Dorking: En frivilligs erindringer« i Niels Dalgaard (red.): *Slaget ved Dorking og andre science fiction-historier*, Science Fiction Cirklen 2003.
- Clarke, I.F. (ed.): *The Tale of the Next Great War, 1871-1914*, Liverpool University Press 1995.
- Doyle, Arthur Conan: »Danger!« (1914).
- Drachmann, Holger: *Forskrevet –* (1890). Benyttet udgave: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2000.

- Griffith, George: *The Angel of the Revolution* (1893).
Holberg, Ludvig: *Nicolai Klimii Iter Subterraeum* (1741). Benyttet dansk udgave ved A. Kragelund, Gad 1970.
Huxley, Aldous: *Brave New World* (1932). På dansk som *Fagre nye Verden*, Aschehoug 1932.
London, Jack: »The Unparalleled Invasion« (1910). På dansk som »Den uhørte Invasion« i samlingen *Hele Verdens Fjende*, Martins Forlag 1919.
Shiel, M.P.: *The Yellow Danger* (1898).
Wells, H.G.: »The Land Ironclads« (1903).
Wells, H.G.: *War of the Worlds* (1898). På dansk som *Klodernes Kamp*, Erslev & Hasselbalch 1912.
Wright, Sydney Fowler: *Deluge* (1929). På dansk som *Stormfloden*, Hasselbalch 1930.

Faglitteratur

- Anon. 1908: »Krigsromaner« i *Politiken* 12/6, 15/6 og 16/6.
Anon. [Karl Larsen] 1908: Debatindlæg i *Vort Land* 5/8.
Anon. [Viggo Schiwe] 1908: »Hvorfor 'Lynet' kom straks efter 'Dommens Dag'« i *Fyns Venstreblad* 23/7.
Barlyng, Marianne & Søren Schou (red.) 1996: *Københavnromaner*, Borgen.
Clarke, I.F. 1992: *Voices Prophesying War: Future Wars 1763-3749*, 2nd ed., Oxford University Press.
Dalgaard, Niels 1996: *Den gode gamle fremtid. Modernitetskritik og genrevalg i halvfyrdsernes danske science fiction-roman*, Museum Tusulanums Forlag.
Dalgaard, Niels 2004: »Fra Dorking til Lyngby: Den første danske fremtidskrigsfortælling og dens internationale forbilleder« i *Proxima* nr. 79/80.
Franklin, Bruce H. 1988: *War Stars: The Superweapon and the American Imagination*, New York and Oxford: Oxford University Press.
Hoff, Claus [Frejlif Olsen] 1908a: Anmeldelse af *Dommens Dag* i *Ekstra Bladet* 28/5.
Hoff, Claus [Frejlif Olsen] 1908b: Anmeldelse af *Lynet* i *Ekstra Bladet* 24/6.
Levin, Poul 1908: »Virkelighed og Digtning« i *Det ny Aarhundrede*.
Moltke, O. 1908: Anmeldelse af *Dommens Dag* i *Militært Tidsskrift* nr. 12, 15/6.
Rerup, Lorenz 1989: *Danmarks historie bd. 6: Tiden 1864-1914*, Gyldendal.
Suvin, Darko 1979: *Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre*, Yale University Press.
Tiedemann, Mark V. 2003: »Inclusions« i *The New York Review of Science Fiction*. På dansk som »Inklusioner« i *Proxima* nr. 79/80, 2004.

Noter

1. Der optræder ingen danske oversættelser i bibliografien i Clarke 1992. Derimod nævner samme forfatter i forordet til antologien *The Tale of the Next Great War, 1871-1914* (p. 15), at historien blev oversat til dansk, desværre

- uden at angive titel eller trykkested. En omfattende undersøgelse af avis- og bladpressen har ikke afsløret nogen samtidig dansk udgave, og det er derfor fristende at konkludere, at der er tale om en lapsus fra Clarkes side, evt. en forveksling med den svenske udgave (Falun 1872).
2. Science fiction-teoretikeren Darko Suvin, der har indført begrebet *novum*, taler om *cognitive estrangement*, hvormed han mener en mærkværdiggørelse (i slægt med de russiske formalisters *ostranenie* og Brechts *Verfremdung*), der distancerer den fortalte verden fra virkeligheden, som den dermed bringer i et nyt lys for læseren. Teorien udfoldes i Suvin 1979; en dansk gennemgang af den findes i Dalgaard 1996.
  3. En nærmere sammenligning mellem Chesneys og Nieuwenhuis' tekster findes i Dalgaard 2004.
  4. Disse og andre data vedrørende de danske forsvarspolitiske forhandlinger i perioden er hentet fra Rerup 1989.
  5. Forsvarsdebatten spørger også i anden litteratur end den eksplicit politiske pamfletlitteratur. Flemming Lundgreen-Nielsen har henledt min opmærksomhed på Holger Drachmanns roman *Forskrevet* – (1890), der slutter med en invasion af København. Imidlertid er denne invasion »sat i ramme«, idet der er tale om en drøm eller en vision hos den deprimerede og frustrerede hovedperson. De egentlige fremtidskrigsfortællinger undgår at lægge afstand til deres synspunkter på denne måde.
  6. Den seneste større behandling af emnet, Barlyng & Schou (red.) 1996, undlader helt at definere genren, men går implicit ud fra at det er byen København som motiv, der er definerende.
  7. I den engelsksprogede litteratur føres konflikten gerne tilbage til en berømt diskussion mellem Henry James og H.G. Wells. James mente, at Wells' romaner aldrig kunne blive litteratur, fordi de beskæftigede sig med andet end enkeltindividets psykologiske udvikling. Modsætningen er bl.a. dukket op igen ved kritikkens modtagelse af Margaret Atwoods science fiction-roman *Oryx and Crake*, se f.eks. Tiedemann 2003.
  8. Sammenfaldet i tid var så tæt, at Schiwe måtte forsvare sig i pressen mod beskyldninger for plagiat. Han understregede at hans bog havde været forberedt i årevis og konstant var holdt opdateret, så den kunne udgives lige inden Forsvarskommissionen skulle træffe sin beslutning. Se f.eks. hans indlæg i *Fyns Venstreblad* 23/7.
  9. Som det fremgår af bl.a. Franklin 1988, skiftede de foretrukne skurke fra kinesere til japanere efter den russisk-japanske krig 1904-05.